

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

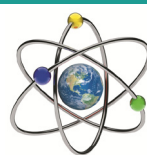
№10(1)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 98 sahifa,
2-oktyabr, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woosyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Raxmonova Z. A. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Rakhmonova Z.A. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oğlu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Raqamli oliy ta'lim boshqaruvida kommunikativ kreativlikni rivojlantirishning tashkiliy pedagogik mexanizmi	10
<i>Mamatova Xilola Muxiddinovna</i>	
Ta'lim jarayonida sun'iy intellektdan foydalanishning ijobiy va salbiy jihatlari: tizimli tahlil va strategik yondashuvlar	14
<i>Zamira Nishanova</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqot va ijodiy faoliyat orqali o'zini namoyon etish ko'nikmalarini shakllantirish	17
<i>Abdug'afforova Navbahoroy Botirjon qizi</i>	
Raqamli sivilizatsiya davrida oliy ta'limda axborot-analitik kompetensiyani shakllantirishning nazariy-pedagogik asoslari	22
<i>Oybek Davlatov</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishda o'yin texnologiyalarining ahamiyati	27
<i>Bekmuhamedova Muhliisa Abdusattarovna</i>	
Jaloliddin Rumiy asarlarida komil inson va shaxsiy kamolot masalalari	33
<i>Qodirova Madina Odiljon qizi</i>	
Interfaol ta'lim texnologiyalari asosida o'quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari	37
<i>Ergasheva Shaxnoza Baxtiyor qizi</i>	
Rhythmic Gymnastics: a Harmony of Art and Sport	42
<i>Hurshida Murzoyeva</i>	
Sport to'garaklari mashg'ulotlarining talaba-yoshlar jismoniy rivojlanishiga ta'siri	46
<i>Jabborova Sevara Asroqul qizi</i>	
Inklyuziv ta'lim sub'yektlari hamkorligini boshqarishning innovatsion pedagogik mexanizmlari	51
<i>Kuranboyeva Ozoda Xakimovna</i>	
Maktabdan tashqari ta'lim muhitining o'quvchilar ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga ta'sir etuvchi pedagogik omillari	57
<i>Mexriniso Nosirova</i>	
Yangi O'zbekistonda maktabgacha va maktab ta'limi tizimi uchun zamonaviy pedagog kadrlar tayyorlashning rivojlanish istiqbollari	61
<i>Sodiqova Yulduzxon Maxamat qizi</i>	
Integrating Culture in Language Teaching and Developing Intercultural Tolerance: Pedagogical Approaches and Classroom Implications	65
<i>Tairova Ruzakhon Umidbek qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida darsga ijobiy munosabatlarni shakllantirish va rivojlantirish texnologiyalari	71
<i>Tursunbayeva Yulduz</i>	
Sun'iy intellekt asosidagi adaptiv ta'lim muhitining pedagogik-psixologik nazariy asoslari	75
<i>Xakimov Utkirbek Ilhomjon o'g'li</i>	
O'zbek xalq cholg'ulari orkestri ijrochiligi san'atining rivojlanish tarixi va uning pedagogik ta'limdagi o'rni ...	79
<i>Miskinova Sabina Ziyadxon qizi</i>	
Преодоление узбекско-русской лингвокультурной интерференции при текстоворждении студентов-филологов: методический аспект	85
<i>Тахирова Маъсуда Абдужаббор кизи</i>	
Инновационные методы преподавания русского языка в вузах Узбекистана: развитие коммуникативной и речевой компетенции учащихся	91
<i>Шокаримова Камола Абдуллаевна</i>	

RAQAMLI SIVILIZATSIYA DAVRIDA OLIY TA'LIMDA AXBOROT-ANALITIK KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY-PEDAGOGIK ASOSLARI

Oybek Davlatov

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti
"Ijtimoiy-gumanitar fanlar" kafedrası dotsenti,
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya: Maqolada raqamli sivilizatsiya davrida oliy ta'lim tizimida ta'lim oluvchilarning axborot-analitik kompetensiyasini shakllantirishning nazariy va pedagogik asoslari tahlil qilinadi. Sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar texnologiyalari va raqamli platformalarning jadal rivojlanishi ta'lim paradigmasini tubdan o'zgartirmoqda. Tadqiqotda axborot muhitidagi soxta ma'lumotlar, manipulativ kontent va tizimli dezinformatsiya xavflari ko'rib chiqilib, tanqidiy-refleksiv fikrlashni rivojlantirish zarurati ilmiy asoslanadi. O'zbekiston Respublikasining "Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasi va oliy ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi doirasida axborot-analitik kompetensiyani shakllantirishning davlat siyosati darajasidagi ahamiyati ko'rsatiladi. UNESCO axborot va media savodxonligi yondashuvi hamda ACRL axborot savodxonligi Framework hujjati asosida kompetensiyaning tarkibiy komponentlari aniqlanadi va pedagogik shart-sharoitlar tizimlashtiriladi.

Kalit so'zlar: raqamli sivilizatsiya, axborot-analitik kompetensiya, tanqidiy fikrlash, media savodxonligi, axborot xavfsizligi, oliy ta'lim, raqamli transformatsiya, dezinformatsiya.

Abstract: The article analyzes the theoretical and pedagogical foundations of forming learners' information-analytical competence in the higher education system in the era of digital civilization. The rapid development of artificial intelligence, big data technologies, and digital platforms is fundamentally transforming the educational paradigm. The study examines the risks of fake information, manipulative content, and systematic disinformation in the information environment and substantiates the need to develop critical-reflective thinking. The importance of forming information-analytical competence at the level of state policy is demonstrated within the framework of Uzbekistan's "Digital Uzbekistan - 2030" strategy and the higher education development concept. The structural components of competence are identified based on UNESCO's media and information literacy approach and the ACRL Information Literacy Framework, and pedagogical conditions are systematized.

Key words: digital civilization, information-analytical competence, critical thinking, media literacy, information security, higher education, digital transformation, disinformation.

Аннотация: В статье анализируются теоретические и педагогические основы формирования информационно-аналитической компетентности обучающихся в системе высшего образования в эпоху цифровой цивилизации. Стремительное развитие искусственного интеллекта, технологий больших данных и цифровых платформ коренным образом трансформирует образовательную парадигму. В исследовании рассматриваются риски ложной информации, манипулятивного контента и системной дезинформации в информационной среде, а также научно обосновывается необходимость развития критико-рефлексивного мышления. В рамках стратегии Республики Узбекистан "Цифровой Узбекистан - 2030" и концепции развития высшего образования показано значение формирования информационно-аналитической компетентности на уровне государственной политики. На основе подхода UNESCO к медийной и информационной грамотности, а также документа ACRL Information Literacy Framework определяются структурные компоненты компетентности и систематизируются педагогические условия.

Ключевые слова: цифровая цивилизация, информационно-аналитическая компетентность, критическое мышление, медиаграмотность, информационная безопасность, высшее образование, цифровая трансформация, дезинформация.

KIRISH

XXI asr insoniyat taraqqiyotining sifat jihatidan yangi bosqichi - raqamli sivilizatsiya davri sifatida namoyon bo'lmog'da. Sun'iy intellekt, katta hajmdagi ma'lumotlar (big data), keng qamrovli internet imkoniyatlari, bulutli texnologiyalar, blokcheyn tizimlari, intellektual raqamli platformalar hamda kengaytirilgan va virtual haqiqat texnologiyalarining jadal rivojlanishi jamiyat hayotining barcha sohalarida tub transformatsion o'zgarishlarni yuzaga keltirdi ^[1]. Ushbu o'zgarishlar an'anaviy fikrlash muhitini yangicha tafakkur manzarasiga aylantirib, dunyoning taraqqiyot xaritasini qaytadan belgilamoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyev ta'kidlaganidek¹: "Bugun butun dunyo sun'iy intellekt asriga kirdi. Bu texnologiyalar iqtisodiyotdan tortib ta'lim, tibbiyot, qishloq xo'jaligi va boshqaruv tizimlarigacha chuqur kirib bormoqda. Kim izlansa va natija bersa - shu g'olib bo'ladi" ^[2]. Ushbu fikr zamonaviy ta'lim tizimi oldida turgan strategik vazifani aniq ifodalaydi: raqobatbardosh, mustaqil fikrlaydigan, axborotni tahlil qila oladigan mutaxassislar tayyorlash.

Ushbu dinamika oliy ta'lim tizimining tarkibiy mazmuni, metodologiyasi va didaktik paradigmasiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Texnologik o'zgarishlar davrida inson omiliga va uning aqliy salohiyatiga bo'lgan ehtiyoj har qachongidan ham yuqori cho'qqiga ko'tarildi. Bilim va axborot ummonida adashmay yo'l topish esa yangicha tafakkurga ega bo'lgan shaxs va mutaxassisni talab etmoqda ^[3].

Maqolaning dolzarbligi shundaki, raqamli makon va ijtimoiy tarmoqlarda soxta axborotlar, manipulativ kontent va tizimli yolg'on ma'lumotlarning shiddat bilan tarqalishi yoshlarning tanqidiy va refleksiv fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish zaruratini yanada kuchaytirmoqda. Demak, ta'lim tizimi oldida statik bilim berishdan ko'ra, axborotni ongli, tanqidiy va mas'uliyatli tahlil qila oladigan, raqamli muhitda samarali hamda xavfsiz faoliyat yurita oladigan kompetentli shaxsni tarbiyalash vazifasi turibdi ^[4].

Tadqiqotning maqsadi - raqamli sivilizatsiya sharoitida oliy ta'limda axborot-analitik kompetensiyani shakllantirishning nazariy-pedagogik asoslarini tizimli tahlil qilish va ilmiy asoslash.

Tadqiqot vazifalari:

- 1) raqamli transformatsiyaning oliy ta'lim paradigmasiga ta'sirini aniqlash;
- 2) axborot muhitidagi xavf-xatarlarni pedagogik nuqtayi nazardan tahlil qilish;
- 3) axborot-analitik kompetensiya tushunchasining mazmunini oydinlashtirish;
- 4) O'zbekiston Respublikasining davlat siyosati hujjatlarida ushbu kompetensiyaning o'rnini ko'rsatish;
- 5) kompetensiyani shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlarini belgilash.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Raqamli sivilizatsiya, axborot savodxonligi va axborot-analitik kompetensiyani shakllantirish masalalari zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda keng yoritilmoqda. K. Schwab raqamli texnologiyalar va To'rtinchi sanoat inqilobi sharoitida jamiyat hayotining barcha sohalarida tub transformatsiyaga uchrayotganini ta'kidlaydi. Mazkur jarayon ta'lim tizimidan ham yangi kompetensiyalarni, xususan, axborotni izlash, tahlil qilish va baholash ko'nikmalarini rivojlantirishni talab etadi.

C. Wardle va H. Derakhshan axborot muhitidagi dezinformatsiya va noto'g'ri axborot tarqalishini kompleks muammo sifatida tahlil qilgan. Ushbu yondashuv raqamli makonda axborot manbalarining ishonchiligi tekshirish, turli dalillarni qiyoslash va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish zarurligini asoslashga xizmat qiladi.

UNESCOning media va axborot savodxonligi konsepsiyasida axborotni izlash, tahlil qilish, baholash hamda undan tanqidiy, axloqiy va mas'uliyatli foydalanish muhim kompetensiyalar sifatida belgilanadi. ACRLning Framework for Information Literacy for Higher Education hujjatida esa axborot savodxonligi manba autoritetini kontekstual baholash, axborot yaratish jarayonini anglash, tadqiqotni izlanish sifatida tashkil etish va strategik qidiruvni amalga oshirish bilan bog'lanadi.

O. G'. Davlatovning tadqiqotlarida talabalarda axborot xavfsizligini ta'minlash kompetentligini rivojlantirish masalalari pedagogik jihatdan o'rganilgan. Ushbu ilmiy yondashuvlar axborot bilan ishlashda nafaqat texnologik ko'nikmalar, balki axborotni anglash, baholash va undan mas'uliyatli foydalanish kompetensiyalarining ham muhimligini ko'rsatadi.

Tahlil qilingan ilmiy manbalar raqamli ta'lim sharoitida axborot-analitik kompetensiyani shakllantirishning dolzarbligini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, mazkur kompetensiyani vositali-texnologik, amaliy-tahliliy va mustaqil izlanish-tadqiqot komponentlari birligida hamda aniq pedagogik shart-sharoitlar asosida o'rganish zarurati saqlanib qolmoqda.

1 <https://zamin.uz/uz/tehnologiya/164283-shavkat-mirziyoyev-suniy-intellekt-yangi-sivilizatsiya-poydevori.html>

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot metodologiyasi nazariy-analitik xususiyatga ega bo'lib, unda ilmiy adabiyotlar va me'yoriy-huquqiy hujjatlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv hamda pedagogik modellashtirish usullaridan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

1. Raqamli transformatsiya va oliy ta'lim paradigmasining o'zgarishi

Raqamli sivilizatsiya tushunchasi jamiyat hayotining barcha jabhalarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining hal qiluvchi rol o'ynashini anglatadi. Jahon iqtisodiy forumi ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yilga kelib insoniyat tomonidan yaratiladigan ma'lumotlar hajmi 175 zetabaytga yetishi kutilmoqda ^[5]. Bunday sharoitda axborotning o'zi qimmatli resursga aylanib, uni boshqarish, tahlil qilish va undan samarali foydalanish qobiliyati zamonaviy mutaxassisning asosiy kasbiy sifati sifatida e'tirof etilmoqda.

Oliy ta'lim tizimi bu jarayondan chetda qolishi mumkin emas. An'anaviy "bilim beruvchi" modeldan "kompetensiyani shakllantiruvchi" modelga o'tish jarayoni butun dunyoda kuzatilmoqda. Bu o'tish quyidagi asosiy yo'nalishlarda namoyon bo'lmoqda:

Birinchidan, ta'lim mazmunining o'zgarishi. Statik faktologik bilimlar o'rniga dinamik ko'nikmalar - axborotni izlash, tahlil qilish, baholash va yangi bilim yaratish qobiliyati ustuvor ahamiyat kasb etmoqda.

Ikkinchidan, ta'lim metodologiyasining yangilanishi. Reproduktsion usullardan mahsulotli, tadqiqotga yo'naltirilgan va muammoli o'qitish usullariga o'tish zarurati kuchaymoqda.

Uchinchidan, ta'lim muhitining raqamlashtirilishi. Elektron ta'lim platformalari, ochiq onlayn kurslar, raqamli kutubxonalar va sun'iy intellektga asoslangan o'quv vositalari ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylanmoqda ^[6].

Shu bilan birga, raqamli transformatsiya ta'lim oldiga yangi muammolarni ham qo'ymoqda. Texnologik vositalarning ko'payishi o'z-o'zidan ta'lim sifatini oshirmaydi; aksincha, noto'g'ri qo'llanilganda sirtqi bilim, diqqatning tarqalishi va axborotga bog'liqlik kabi salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Shu sababli raqamli muhitda axborot bilan ongli va tanqidiy ishlash madaniyatini shakllantirish alohida pedagogik vazifaga aylanmoqda.

2. Axborot muhitidagi xavf-xatarlar va tanqidiy fikrlash zarurati

Raqamli makonning kengayishi bilan birga axborot xavflari ham keskin ortdi. Soxta axborotlar (fake news), manipulativ kontent, chuqur soxtalashtirish (deepfake) texnologiyalari va tizimli dezinformatsiya kampaniyalari jamiyatning axborot ekotizimiga jiddiy tahdid solmoqda ^[7].

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti "infodemiya" tushunchasini kiritib, haddan tashqari ko'p axborot - shu jumladan, qasddan tarqatilgan noto'g'ri ma'lumotlar - odamlarning ishonchli manbalarni topishini qiyinlashtirishini ta'kidlaydi ^[8]. Bu holat ayniqsa yoshlar orasida xavotir uyg'otadi, chunki ular axborotni asosan ijtimoiy tarmoqlar orqali qabul qiladi va ko'pincha manbaning ishonchligini tekshirish ko'nikmasiga ega emas.

UNESCO o'zining axborot va media savodxonligi (MIL) yondashuvida axborotni izlash, tahlil qilish, baholash va undan tanqidiy, axloqiy hamda mas'uliyatli foydalanishga doir kompetensiyalar majmuini shakllantirishni taklif etadi ^[9]. Bu yondashuv axborot-tahliliy kompetensiyani faqat texnik ko'nikmalar bilan cheklamaydi, balki manbaning ishonchligi va kontekstini anglash, dalillarni solishtirish va yangi bilim yaratish bilan bog'laydi.

ACRL (Association of College and Research Libraries) Framework hujjati ham axborot savodxonligini quyidagi asosiy konsepsiyalar orqali belgilaydi: "Authority Is Constructed and Contextual" (Autoritet konstruktiv va kontekstualdir), "Information Creation as a Process" (Axborot yaratilishi jarayon sifatida), "Research as Inquiry" (Tadqiqot izlanish sifatida), "Searching as Strategic Exploration" (Qidiruv strategik tadqiqot sifatida) ^[10]. Ushbu konsepsiyalar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy axborot savodxonligi axborotni shunchaki topish va qabul qilishdan ancha chuqurroq jarayonni - uning yaratilish sharoitini, muallif maqsadini, kontekstual cheklovlarini va dalillar bazasini tahlil qilishni talab etadi.

Pedagogik nuqtayi nazardan, bu degani ta'lim oluvchiga tayyor bilim berish emas, balki axborot bilan mustaqil ishlash madaniyatini shakllantirish zarur. Ta'lim oluvchi axborotni qabul qilganda quyidagi savollarni o'ziga bera olishi kerak:

1. Bu axborot qayerdan kelgan?
2. Muallif kim va uning maqsadi nima?
3. Qanday dalillar keltirilgan?
4. Boshqa manbalar bu ma'lumotni tasdiqlaydimi?
5. Bu axborotdan qanday foydalanish mumkin va qanday foydalanish mumkin emas?

3. Axborot-analitik kompetensiya: tushuncha va tarkibiy tuzilma

Ushbu maqolada axborot-analitik kompetensiya ta'lim oluvchining turli manbalardan axborotni maqsadli izlash, saralash, saqlash, qayta ishlash, tahlil qilish, qiyoslash, baholash va yangi bilim yoki xulosa shaklida ifodalash qobiliyati sifatida talqin etiladi. Bunda bilim, amaliy ko'nikma, shaxsiy tajriba va axborotdan mas'uliyatli foydalanish pozitsiyasi bir butun tizimni tashkil etadi.

Axborot-analitik kompetensiyani axborot xavfsizligi tushunchasidan farqlash muhim. Axborot xavfsizligi asosan axborot va axborot tizimlarini himoya qilish, shaxsiy ma'lumotlarni asrash va xavflarni kamaytirishga taalluqli bo'lsa, axborot-analitik kompetensiya axborotning mazmuni va ishonchligini anglash, baholash va undan bilim yaratish qobiliyatini ham qamrab oladi^[11].

Tadqiqotimizda axborot-analitik kompetensiyaning uchta tarkibiy komponenti ajratiladi:

1. **Vositali-texnologik komponent** - axborotni qidirish, topish, saralash, saqlash, raqamlashtirish, qayta ishlash va taqdim etish; axborot xavfsizligi va raqamli gigiyena qoidalariga rioya qilish. Bu komponent UNESCO axborot va media savodxonligidagi axborotga kirish, uni tahlil qilish va mas'uliyatli qo'llash talablari bilan uyg'un^[9].
2. **Amaliy-tahliliy komponent** - manbani maqsadga muvofiq tanlash, manbaning muallifi va kontekstini aniqlash, birlamchi va ikkilamchi ma'lumotlarni ajratish, dalillarni tasniflash, turli manbalarni qiyoslash, qarama-qarshi ma'lumotlarni aniqlash va asoslangan xulosa chiqarish.
3. **Mustaqil izlanish-tadqiqot komponenti** - muammoni mustaqil qo'yish, tadqiqot savolini shakllantirish, axborot qidiruv strategiyasini belgilash, manbalar korpusini tuzish, dalillarni tahlil qilish, natijani akademik uslubda bayon etish va o'z xulosasini manbalar bilan asoslash. Bu yondashuv ACRLning "Research as Inquiry" va "Scholarship as Conversation" konsepsiyalari bilan muvofiqdir^[10].

Ushbu uch komponent bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, vositali komponent texnik asosni, amaliy-tahliliy komponent intellektual operatsiyalarni, mustaqil izlanish komponenti esa tadqiqot madaniyatini ta'minlaydi.

4. Davlat siyosati hujjatlarida axborot-analitik kompetensiyaning o'rni

O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish va sohani to'liq raqamlashtirish davlat siyosatining eng ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi farmonida yosh avlodning zamonaviy raqamli kompetensiyalarini, tanqidiy, kreativ va analitik fikrlash qobiliyatini rivojlantirish oliy ta'lim muassasalari oldiga qo'yilgan kechiktirib bo'lmaz strategik vazifa sifatida qayd etilgan^[12].

Shuningdek, 2020-yil 5-oktabrdagi "Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmonida raqamli texnologiyalarni ta'lim jarayoniga keng joriy etish, kadrlarning raqamli savodxonligini oshirish va axborot xavfsizligini ta'minlash masalalari alohida e'tiborga olingan^[13].

Zamonaviy global mehnat bozori tahliliy fikrlash, texnologik savodxonlik va axborot bilan ishlash malakasini ustuvor kasbiy talab sifatida ilgari surmoqda. Jahon iqtisodiy forumining "Kelajak kasblari" hisobotiga ko'ra, 2027-yilga kelib eng talab qilinadigan ko'nikmalar qatoriga analitik fikrlash, kreativ fikrlash, sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar bilan ishlash, shuningdek, axborot savodxonligi kiradi^[14].

Prezidentimizning vaqt omili haqidagi fikri ham pedagogik jihatdan chuqur ahamiyatga ega: "Hamimiz ko'rib turibmiz - bugun zamon juda tez, mislsiz shiddat bilan o'zgarmoqda. Bahouddin Naqshband hazratlari aytganlaridek, 'Kim vaqtini zoye ketkazsa, vaqt uning dushmaniga aylanadi'"^[2]. Raqamli muhitda vaqtdan samarali foydalanish - bu axborot ummonida adashmaslik, noto'g'ri ma'lumotlarga vaqt sarflamaslik va to'g'ri qaror qabul qilish qobiliyati bilan bevosita bog'liq. Bu esa axborot-analitik kompetensiyaning amaliy ko'rinishidir.

5. Axborot-analitik kompetensiyani shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari

Tahlillar asosida quyidagi pedagogik shart-sharoitlar tizimlashtirildi:

Birinchi shart - muammoli va vaziyatli o'qitishni joriy etish. Ta'lim oluvchilarga real axborot muhitidan olingan muammoli vaziyatlar (masalan, ijtimoiy tarmoqdagi shubhali yangilik, qarama-qarshi ma'lumotlar berilgan ikki manba) taqdim etiladi va ular mustaqil tahlil o'tkazishga undaladi.

Ikkinchi shart - manba tanqidini o'qitish algoritmini shakllantirish. Ta'lim oluvchi har qanday axborot manbasini baholashda quyidagi bosqichlarni bajarishga o'rgatiladi:

- manba nomi va muallifini aniqlash;
- yaratilish sanasi va joyini tekshirish;
- maqsadli auditoriyani belgilash;

- matndagi da'volarni dalillardan ajratish;
- boshqa mustaqil manba orqali kross-tekshiruv o'tkazish;
- yakunda ishonch darajasi haqida ehtiyotkor xulosa qilish.

Bu jarayon ACRLning manba avtoritetini kontekstual baholash tamoyiliga mos keladi ^[10].

Uchinchi shart - tabaqalashtirilgan yondashuv. Axborot-analitik kompetensiya bir lahzada shakllanmaydi. Boshlang'ich bosqichda ta'lim oluvchi axborotni topish va saralashni (vositali komponent), keyingi bosqichda manbalarni qiyoslash va tahlil qilishni (amaliy-tahliliy komponent), yuqori bosqichda esa mustaqil tadqiqot o'tkazish va xulosa chiqarishni (izlanish komponenti) o'rganadi.

To'rtinchi shart - raqamli vositalardan maqsadli foydalanish. Qidiruv tizimlari, elektron kataloglar, raqamli arxivlar, bibliografik menejerlar va tahlil vositalari vositali komponentni qo'llab-quvvatlaydi. Biroq texnologiyaning o'zi kompetensiyani shakllantirmaydi: asosiy pedagogik natija axborotni tanlash, baholash va dalillash operatsiyalarining o'quv jarayoniga kiritilishi bilan ta'minlanadi ^[9; 10].

Beshinchi shart - refleksiv amaliyot. Ta'lim oluvchi o'z axborot qidiruv jarayonini, qabul qilgan qarorlarini va xulosalarini muntazam tahlil qilishga o'rgatiladi. Bu ACRL Frameworkdagi "Searching as Strategic Exploration" konsepsiyasiga muvofiq bo'lib, qidiruv jarayonining o'zi refleksiv va strategik xarakterga ega bo'lishini ta'minlaydi ^[10].

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, raqamli sivilizatsiya davrida axborot-analitik kompetensiyani shakllantirish oliy ta'limning strategik vazifasiga aylangan. Sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi ta'lim paradigmasini tubdan o'zgartirmoqda: statik bilim berishdan dinamik kompetensiyalarni shakllantirishga o'tish zarurati ortib bormoqda.

O'zbekiston Respublikasining davlat siyosati hujjatlari - "Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasi va oliy ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi - axborot-analitik kompetensiyani shakllantirishni ustuvor vazifa sifatida belgilaydi. UNESCO va ACRL yondashuvlari esa bu kompetensiyaning nazariy asoslarini va tarkibiy tuzilmasini ilmiy jihatdan asoslash imkonini beradi.

Axborot-analitik kompetensiyani shakllantirish uchun taklif etilgan uch komponentli model (vositali-texnologik, amaliy-tahliliy, mustaqil izlanish-tadqiqot) va besh pedagogik shart (muammoli o'qitish, manba tanqidi algoritmi, tabaqalashtirish, raqamli vositalardan maqsadli foydalanish, refleksiv amaliyot) oliy ta'lim amaliyotida qo'llanishi mumkin bo'lgan nazariy-metodik asos hisoblanadi.

Kelgusida ushbu yondashuvni tajriba-sinov asosida tekshirish, kompetensiyaning mezon va indikatorlarini ishlab chiqish hamda diagnostika vositalarini validlashtirish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Schwab, K. The Fourth Industrial Revolution. - Geneva: World Economic Forum, 2016. - 192 p.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyevning nutqlari va chiqishlari. - O'zA, 2023-2024.
3. Davlatov, O.G'. Talabalarda axborot xavfsizligini ta'minlash kompetentligini tarixiy-madaniy meros vositasida rivojlantirish: Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. - T., 2018. - 177 b.
4. Wardle, C., Derakhshan, H. Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making. - Strasbourg: Council of Europe, 2017. - 107 p.
5. IDC. The Digitization of the World: From Edge to Core. - 2018.
6. UNESCO. Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education. - Paris: UNESCO, 2021. - 212 p.
7. Vosoughi, S., Roy, D., Aral, S. The spread of true and false news online // Science. - 2018. - Vol. 359, No. 6380. - P. 1146-1151.
8. WHO. Managing the COVID-19 Infodemic: Promoting Healthy Behaviours and Mitigating the Harm from Misinformation and Disinformation. - 2020.
9. UNESCO. Media and Information Literacy (MIL). - 2026. <https://www.unesco.org/en/ami>
10. Association of College and Research Libraries (ACRL). Framework for Information Literacy for Higher Education. Adopted January 11, 2016. - American Library Association. <https://www.ala.org/acrl/standards/ilframework>
11. Davlatov, O.G'. Tarixiy-madaniy meros vositasida talabalarda axborot xavfsizligini ta'minlash kompetentligini rivojlantirish texnologiyasi. - T.: Fan va ta'lim poligraf, 2019. - 62 b.
12. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi farmoni. - 2019 yil 8 oktyabr, PF-5847-son.
13. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni. - 2020 yil 5 oktyabr, PF-6079-son.
14. World Economic Forum. The Future of Jobs Report 2023. - Geneva: WEF, 2023. - 286 p.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №10(1)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.